

A magyar távbeszélő központok épületei.

Irta: TICHTEL GYÖRGY, m. kir. posta műszaki főigazgató.

Édifices des bureaux centraux téléphoniques hongrois.

Par Georges Tichetl, directeur supérieur technique des Postes roy. hongr.

L'auteur donne l'historique de la construction des locaux et des bureaux centraux construits pour les Postes hongroises.

Azzal a tempóval, amellyel az 1881. évben szerény keretek közt Budapesten megindult magyar távbeszélő az elmúlt 50 év alatt lassankint Budapest és nemsokára az egész ország valóságos idegrendszerévé nőtte ki magát, lépést kellett tartania ezen idegrendszer gócpontjainak, a távbeszélőközpontoknak elhelyezésére szolgáló épületek fejlődésének is.

Az első telefonközpontokat kényelmesen el lehetett helyezni egy bérház néhány helyiségében, mert hiszen annak alkatrészei sem különösen súlyosak, sem nagyméretűek nem voltak, s így az azok elhelyezésére szolgáló szobáknak sem kellett különleges méretezéssel készülniök.

Amint azonban a telefon gépi berendezésének fejlődésével mindinkább több és több előfizető kiszolgálása vált lehetségessé, nyilvánvalóvá lett, hogy egy több ezer előfizetőre berendezett központ normális terhelésekre berendezett lakóházban már el nem helyezhető.

Az ily központ számára olyan épületet kellett emelni, amely alaprajzi beosztásával és helyiségeinek méreteivel símuljon a gépi berendezések gazdaságos csoportosításához, a mennyezetek teherbíró képessége pedig megfeleljen. De egy másik ok is szükségessé tette a külön épületek emelését s ez az volt, hogy a berendezések fejlődésével azoknak egyik bérletből a másikba való költöztetése a hálózat át-helyezésével járó nagyméretű szerelési munka miatt rendkívül költségessé vált.

Az idők folyamán külön épülettípus fejlődött ki a kézi kapcsolású és külön az automata központok számára. Az ily épületekben lévő egyéb helyiségek (irodák, lakások) csoportosítását és beosztását nagyrészen a központok által igényelt feltételek diktálják.

Budapesten az első állami központ, amely már az előbb említett feltételek szem előtt tartásával készült, a Nagymező-utcai 1. számú „Teréz” távbeszélőközpont volt.

Mikor ugyanis 1897-ben a budapesti távbeszélőt az állam saját

kezelésébe vette át, a berendezést 4.800 előfizető befogadására kibővítette és rögtön intézkedett az iránt is, hogy egy 10.000 előfizető befogadására méretezett s a központtal kapcsolatos hivatalokat, műhelyeket, raktárakat stb. is magába foglaló épület felépítése is megkezdessék.

Miután a posta még 1898. évben megszerezte a Nagymező-utca 54—56. és Hajós-utca 33—35. számok alatti telket, a tervek beszerzésére nyilvános tervpályázatot hirdettek. A tervpályázat eredményéhez képest a kivitelre az első díjat nyert Balázs Ernő építész kapott megbízatást.

Az épület 1902. évben, a berendezés pedig 1904. évben készült el teljesen. (1. ábra.)

Az épület az akkori idők viszonyainak megfelelően díszes homlokzattal, igen szép kivitelű lépcsőházzal és kapcsolóteremmel készült és ma is még egyike a magyar királyi posta legszebb épületeinek.

Hogy a telefon fejlődéséről fogalmat alkothassunk, megemlítjük, hogy a Teréz-központ nagy kapcsolóterme 10 m. szélesre és 54.95 m. hosszúra készült, ami 596.80 m² területnek felel meg.

A Teréz-központ építésével egyidőben, vagy pedig rövid idővel ezután megkezdődött a vidéki városok telefonközpontjainak megfelelő épületekben való elhelyezése is.

A központokkal egy épületben nyertek elhelyezést a városok postahivatalai és az igazgatósági székhelyeken a postaigazgatóság hivatalos helyiségei is, mivel a szolgálat érdekeinek ez felel meg a legjobban.

A legelső vidéki épület, amelynek építkezésénél a C. B. rendszerű központ szükségleteit már a tervezés és építkezés folyamán figyelembe vettük, a zágrábi épület volt, melynek tervezését szintén nyilvános tervpályázat alapján adta a kereskedelemügyi miniszter úr Sándy Gyula és Főrk Ernő építészeknek.

Sorrendben követték a zágrábi épületet a többi igazgatósági székhelyek épületei is, melyek közül a pécsi épületet Balázs Ernő 1904. években, a pozsonyit Pártos Gyula 1912. évben, a sopronit (2. ábra) Orth Ambrus és Somló Emil 1913. évben, a temesvárit Alpár Ignác 1913. évben, a nagyváradit Nagy Virgil 1914. évben fejezték be.

A kassai és kolozsvári igazgatósági épületek tervezésére is megtörténtek a szükséges intézkedések, sőt a kolozsvárinak a kiviteli tervei is készen voltak, midőn a háború kitörése miatt úgy ezeknek, mint számos más építkezésnek megkezdését el kellett halasztani.

Ugyancsak a háborút közvetlen megelőző építési időszakba esik a Budapest II. számú, „József” távbeszélőközpont építése is.

Már az 1907. évben betelt a 10.000 előfizető befogadására készült Teréz-központ s így intézkedni kellett az iránt, hogy a jelentkező előfizetők kielégítésére újabb központ építtessék.

Erre a célra a posta a Mária Terézia-tér és Német-utca sarkán lévő telket szerezte meg s a tervek elkészítésére Ray Rezső építész kapott megbízatást.

Az épület, mely 1913. évben készült el, egyike nemcsak Magyarországnak, hanem a kontinens építészetileg legszebben kiképzett távbeszélőközpontjainak. (3. ábra.)

1. ábra. A budapesti „Teréz-központ” Nagymező-utcai homlokzata.

Tervezte: Balázs Ernő okl. építész.

2. ábra. A soproni postaigazgatóság és hivatal épülete.

Tervezték: Orth és Somló építészek.

3. ábra. A „József” kézikapcsolású központ és a budapesti táviró- és távbeszélő-igazgatóság épülete.
Tervezte: Ray Rezső építész-mérnök.

4. ábra. A „Krisztina“ automata-központ és postavezérigazgatóság épülete. Tervezte: Sándy Gyula műegyetemi tanár.

Ezekkel a nagy központokkal egyidőben számos kisebb vidéki postaház is épült, melyekben az illető város kisebb-nagyobb központjai nyertek olyan elhelyezést, hogy ezek legtöbbször egy-két évtizeden át a bekövetkezett fejlődés mellett sem kellett változtatni.

Ezeknek az épületeknek már a felsorolása is nagy helyet foglalna el, hiszen csak az utolsó öt év alatt is közel ötven új épületet emeltünk.

A telefon és az ezzel kapcsolatos postai építkezések a háború és az azt követő egy-két év alatt szüneteltek, majd a nyugodtabb állapotok bekövetkeztével az építkezés mindinkább nagyobb lendületet vett.

A telefonberendezések megfelelő elhelyezése érdekében történt építkezések, különösen a budapesti hálózat automatizálásával kapcsolatban 1923. évtől kezdve a postát nagy feladatok elé állították.

1923. évben kezdődött meg Sándy Gyula tervei alapján a III. számú telefonközpont elhelyezésére szolgáló budai postapalota építése (4. ábra), de az automatizálással kapcsolatban szerkezeti szempontból igen nehéz átalakításokat kellett végeznünk, úgy a Teréz-központban, mint pedig a budapesti főposta épületében is.

Az igen nagy és súlyos automata berendezések hordására ugyanis egyik épület mennyezete sem bizonyult elég erősnek s ez okból a Nagymező-utcai épület vasgerendás mennyezetét közbeiktatott vasgerendákkal kellett megerősíteni, míg a főposta boltozott födéméi fölé a nagyobb terhelésű területeken ettől különálló, nagy teherbírási sík födémeket készítettünk.

A budai automata telefonközponttal kapcsolatban sürgősen meg kellett építenünk azokat a mellékközpontokat is, melyek a budai nagy automata központhoz csatlakoznak. Ezek a „Zugliget”, „Óbuda”, „Svábhegy” (5. ábra) és „Vár” központok. Az első három új épületben, míg a Vár-központ a belügyminisztérium régi épületének valamikor, minden valószínűség szerint kápolnául szolgáló tágas helyiségében helyeztetett el.

Ezeket az építkezéseket a m. kir. postavezérigazgatóság magas-építészeti osztálya hivatalból tervezte.

Ugyancsak sürgős szükség volt arra, hogy a Teréz-központban ideiglenesen felszerelt Lipót-központ részére külön épület emeltessék. Ezt az épületet is hivatalból terveztük. Az épület 1928. évben készült el s vele egyidőben épült az újpesti automata mellékközpont is. (6. ábra.)

Az automatizálással kapcsolatos következő épületcsoport volt a „Lágymányos”, „Budafok”, „Zugló” és „Kőbánya” központok. (L. 7—9. ábrák.) Ezek az épületek mind postahivatallal kapcsolatban emeltettek. Ezek közül a Lágymányos- és Zugló-központok épülete 1930. évben, míg a másik kettő 1931. évben fejeztetett be. Mind a négy épületet hivatalból terveztük.

Jelenleg építés alatt állnak a kispesti és pesterzsébeti automata mellékközpontok épületei.

Az automatizálással kapcsolatban 1929. évben a József-központ épületét is át kellett alakítani, mert az ebben elhelyezendő automata-berendezést a mennyezetek nem bírták volna el.

Ugyancsak az automatizálással kapcsolatosan át kellett építenünk

5. ábra. A „Svábhegy“ távbeszélő-központ épülete.
Tervezte: Klucsik Vilmos posta segédmérnök.

6. ábra. A „Lipót“ automata-központ épülete.
Tervezte: Tichtl György posta műszaki főigazgató.

7. ábra. A budafoki távbeszélő-központ és postahivatal.
Tervezte: Tichtl György posta műszaki főigazgató.

8. ábra. A „Zugló” automata-központ épülete.
Tervezte: Klusik Vilmos posta segédmérnök.

9. ábra. A „Kőbánya” távbeszélő-központ és postahivatal.
Tervezte: Udvardy Ferenc posta főmérnök.

10. ábra. A bányahidai erősítő-állomás épülete.
Tervezte: Bene Antal posta mérnök.

a szegedi és a pécsi központokat s erre a berendezésre méretezve készült a ma már csaknem kész debreceni épület is.

A távkábelek építése egy új épületípust hívott életre az erősítő állomások számára.

Ilyen különálló épület épült Bánhidán (l. 10. ábra) és Kiskunfélegyházán; a győri, ceglédi és szegedi erősítő állomások pedig a postaépületekben nyertek megfelelő elhelyezést hozzáépítéssel, illetőleg ráépítéssel.

Nem lehet egy cikk keretében felsorolni, annál kevésbé pedig részletesen ismertetni azokat a magasépítési munkákat, melyeket az elmúlt ötven év alatt a magyar posta a távbeszélővel kapcsolatosan végzett. Némi fogalmat nyújthat erről a tevékenységről az idemellékelte néhány kép, melyek azonban inkább csak az egyes típusokat tüntetik fel, de távolról sem az összes épületeket, melyek nagy részét az ország elcsatolt területén elvesztítettünk.

